

ВИКОРИСТАННЯ В ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ ПРИНЦИПІВ НАРАХУВАННЯ ТА ВІДПОВІДНОСТІ

Анотація. Розглянуто та проаналізовано банківські операції з точки зору ступеня ризику, забезпеченості та доходності. Проведено аналіз існуючих термінів "ефективна ставка відсотка", "справедлива вартість" з погляду побудови методології обліку, розглянуто застосування методу ефективної ставки відсотка до інструментів з плаваючою ставкою.

Аннотация. Рассмотрены и проанализированы банковские операции с точки зрения степени риска, обеспеченности и доходности. Проведен анализ существующих терминов "эффективная ставка процента", "справедливая стоимость" с точки зрения построения методологии учета, рассмотрено применение метода эффективной ставки процента к инструментам с плавающей ставкой.

Annotation. Banking operations were considered and analyzed in terms of risk, security and profitability. The terms "effective interest rate", "fair value" were analysed as regards the construction of accounting methods. Application of the effective interest rate method to floating rate instruments was studied.

Ключові слова: кредит, кредитний ризик, кредитна політика, забезпеченість, доходність.

Комерційні банки виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворюють їх у реальний капітал. Серед суб'єктів фінансово-господарської діяльності комерційні банки – це саме та галузь, яка повинна бути здатна своєчасно прогнозувати динаміку економічної кон'юнктури, а також якнайшвидше та досить гнучко реагувати на будь-які зміни, що відбуваються на фінансовому ринку.

Одну з найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці відіграє банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами поточної господарської діяльності підприємств незалежно від форми власності та сфери господарювання. Скорочення обсягів кредитування призводить до "згортання" активності вітчизняної економіки.

У структурі активних операцій банку кредитні операції традиційно мають найбільшу питому вагу. Позикові операції – один із найефективніших, тобто прибуткових способів розміщення ресурсів банку. Водночас кредитні операції є і найбільш ризиковим видом операцій комерційного банку.

Зважаючи на це, кожний комерційний банк повинен розробляти і здійснювати свою кредитну політику. У процесі проведення кредитних операцій банк повинен дотримуватися кредитної політики і періодично аналізувати склад та структуру кредитного портфеля, від якості якого значною мірою залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх.

Питаннями виникнення та становлення кредитної політики займалися багато вітчизняних та зарубіжних науковців, такі, як: М. Бунге, Васильченко В. Д., Дорошенко Т. В., Ф. Кене, Мороз А. М., Панова Г. С., А. Сміт, Сусіденко В. Т. та ін. Вивчаючи праці зарубіжних та вітчизняних науковців у рамках окресленої теми можна, зазначити, що деякі питання заслуговують на подальший розгляд та дослідження [1].

Об'єктом дослідження є кредитні операції.

Предметом дослідження – використання в обліку кредитних операцій банку принципів нарахування та відповідності.

Ураховуючи обернено-пропорційну залежність між рівнем ризику та доходністю позикових операцій банк повинен будувати свою кредитну політику так, щоб забезпечити баланс між ризиковістю та обережністю. Надмірна обережність позбавляє банк багатьох прибуткових можливостей, а надмірна ризиковість створює загрозу втрати не тільки доходу від процентів, а й запозичених коштів, що особливо яскраво підтверджується в умовах фінансової кризи.

Мета статті – наголосити на важливості дотримання простих і відомих правил кредитування під час формування кредитної політики банку.

Протягом останніх років комерційні банки України досить інтенсивно розвивали процес надання кредитів, у тому числі і споживчих. За рахунок міжнародних позик фінансували довгострокові продукти – іпотеку, автокредитування, надавали кредитні лінії підприємствам. Низькі ставки та довгостроковий період кредитування іноді навіть підштовхували банки робити менш обтяжливими умови позик та нижчою ставку кредитування. Однак головною метою кредитування залишалося отримання надприбутків – фактично, спекулятивна мета. Саме тому ставки кредитування в Україні не були помірними. Для активізації населення процедуру кредитування було спрощено, а попит

за рахунок кредиту всіляко підтримувалося, незважаючи на можливі ризики. Кредити у посередницькій діяльності (між виробниками і торгівлею) сприяли підвищенню цін практично в усіх галузях. Особливі проблеми виникли у валютному кредитуванні [2].

Значне підвищення курсу валют та поява неприхованого безробіття призвели до неплатоспроможності населення. Механізм формування курсу долара на міжбанківському ринку залишається непередбачуваний і непрозорий, що створює навколо нього і виправданий, і надуманий ажіотаж. Таким чином, проблеми у процесі кредитування існують значні та впливають на існування економіки, банківської системи та населення. Будь-яка фінансова система повинна мати прості запобіжні заходи, що не давали б розвинути таку ситуацію.

При проведенні кредитної політики банки виходять з необхідності своїх інтересів, інтересів акціонерів, вкладників і позичальників із загальнодержавними інтересами. Банки самостійно визначають порядок залучення та використання кредитного потенціалу, встановлення рівня процентних ставок та комісійних винагород.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України встановлено порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих витрат за кредитними операціями банків [2]. Цей резерв є спеціальним і обов'язковим резервом для банків, необхідність якого зумовлена кредитними ризиками, що притаманні банківській діяльності. З метою розрахунку резерву під кредитні ризики банки здійснюють класифікацію кредитного портфеля за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника.

Основна умова надання кредиту – висока ймовірність його погашення з відповідними процентами. Цієї умови банки досягають шляхом забезпечення суми наданого кредиту. Більшість кредитів банки надають під забезпечення; незабезпеченими (бланковими) кредитами користуються клієнти з високими прибутками, ліквідні, з чудовою репутацією. Кредит вважається матеріально забезпеченим, якщо позичальник уклав договір застави рухомого чи нерухомого майна, майнових цінностей, цінних паперів тощо.

Короткострокове та довгострокове кредитування складається з ряду етапів, кожен з яких окремо забезпечує вирішення певних частин задач, а в сукупності досягають головні цілі кредитних операцій – їх надійність і прибутковість для банку. Банківська сфера – це точна наука, діяльність якої регулюється відповідними формулами і законами. Питання в тому, як на практиці дотримуються обов'язкових умов кредитування [3].

Щоб спростити процес упровадження методу ефективної ставки відсотка, необхідно чіткіше сформулювати суть та визначення цього поняття. Метод ефективної ставки відсотка полягає у визначенні суми амортизації дисконту (премії) як різниці між прибутком за фіксованою ставкою відсотка та добуток ефективної ставки й амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Нормативна база НБУ [4] робить акцент на тому, що видані кредити визначаються за справедливою вартістю, яка містить суму кредиту за договором та процентні доходи. На процентні доходи банку за операціями з кредитування впливають власне проценти (за фіксованою або плаваючою процентною ставкою), а також амортизація дисконту або премії.

Реалізація принципів нарахування і відповідності за операціями з кредитування потребує щомісячного відображення в обліку нарахованих процентів та амортизації дисконту або премії. Амортизація дисконту (премії) за кредитами відбувається з використанням методу ефективної ставки відсотка та відображається у звіті про фінансові результати як процентний дохід.

Слід звернутися до МСБО 39 "Фінансові інструменти: визнання та оцінка" [5], в якому зафіксовано, що кредити є таким видом фінансових інструментів, які обліковуються за амортизованою собівартістю. Тому оцінювати зменшення корисності кредитів необхідно, враховуючи ставку дохідності кожного кредиту окремо. У зв'язку з цим на практиці виникає дві можливі ситуації під час різної ставки відсотка:

фіксована ставка за кредитом – ставкою дохідності фінансового інструмента буде його ефективна ставка процента;

плаваюча ставка за кредитом – у кожному періоді вона змінюється, і незрозуміло, що вважати ставкою дохідності фінансового інструмента.

Згідно з МСБО 32 "Фінансові інструменти: розкриття і подання" за визначенням ефективної ставки відсотка, то спершу складеться враження, що кредити з плаваючою процентною ставкою мають ефективну ставку, тотожну поточній ринковій ставці. Однак у визначенні говориться про інструмент, що обліковується за справедливою вартістю [4].

Альтернативним методом обліку доходів та витрат у банківській практиці є прямолінійний метод, використання якого вважають "мрією" бухгалтера та "головним боєм" аналітика. Його суть полягає в тому, що вся величина доходів або витрат, яка повинна визначатися за фінансовим інструментом протягом терміну його дії, рівномірно розподіляється на всі періоди використання. Робиться це шляхом поділу відповідних величин на кількість періодів використання. Використовуючи прямолінійний метод, констатують зменшення розрахункової дохідності за всіма дисконтними інструментами, а за всіма інструментами з премією аналітик бачить штучне покращення дохідності. Причина цього – амортизація дисконту збільшує балансову вартість для наступних періодів, а амортизація премії її зменшує.

Таким чином, оскільки кредитні операції комерційних банків є не лише найбільш прибутковими, але й найбільш ризиковими, кожен банк повинен дотримуватися збалансованості між обережністю і ризиковістю в кредитній політиці, враховуючи прямо пропорційну залежність між доходами і ризиками банківських операцій.

При видачі кредитів банки повинні реально, а не формально, користуватися головними правилами – принципами кредитування (терміновість, поверненість, платність, забезпеченість, цільове використання). Важливим є раціональний підхід до визначення ступеня дотримання цих принципів стосовно кожної кредитної історії. Під час видачі кредиту банк повинен звернути увагу на репутацію, чесність, порядність клієнта, але особливо вивчити його баланс, що дає можливість оцінити, чи є підприємство ліквідним і чи зможе покрити свої готівкові боргові зобов'язання. Оскільки основною умовою надання кредиту є висока ймовірність його погашення з відповідними процесами,

то краще видавати кредит під забезпечення.

Бухгалтерський облік кожного кредиту завжди повинен бути узгоджений з умовами кредитної угоди. І протягом усього процесу кредитування банк повинен здійснювати жорсткий контроль за виконанням умов кредитного договору.

Можливими шляхами виходу з обставин, що склалися, є створення тимчасово пільгових умов повернення кредитів клієнтами (повернення кредиту без відсотків, "кредитні канікули", переведення валютних кредитів у гривневий еквівалент тощо), підтримка банків з боку держави та НБУ (політика дешевих грошей), стабілізація валюти та призупинення темпів інфляції, активна соціальна політика держави для підтримки платоспроможності населення. В умовах фінансової і економічної кризи важливо зберегти і забезпечити можливість широкого кредитування населення, навіть для купівлі в кредит продуктів харчування чи оплати комунальних послуг.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Васюренко О. В. Облік і аудит у банках / О. В. Васюренко, Л. В. Сердюк, О. М. Сидоренко. – К. : Знання, 2006. – 154 с. 2. Парасій-Вергуненко І. М. Аналіз банківської діяльності / І. М. Парасій-Вергуненко. – К., 2003. – 213 с. 3. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посібн. / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2009. – 302 с. 4. Панова Г. С. Управление активами и пассивами в коммерческом банке / Г. С. Панова, И. В. Ларионова. – М. : Издательство "Консалтбанкир", 2007. – 272 с. 5. Кредитування і контроль : навч. посібн. / Т. С. Смोजенко, Р. Р. Коцовська, В. М. Крупський та ін. – Львів : ЛБІ НБУ, 2008. – 135 с. 6. Мочерний С. В. Банківська система України / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. – Львів : Тріада плюс, 2004. – 304 с. 8. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.